

GRÓF TELEKI SÁMUEL FEGYVERGYŰJTEMÉNYE.

Mária Terézia és II. József s a francia háborúk nagy korának nálunk Magyarországon is sok kiváló embere között egyike a legérdekesebb egyéniségeknek *gr. Teleki Sámuel* a kancellár (1739—1822), ki ősi családjában talán mindjárt a Mihály utáni helyet érdemli meg úgy egyéni jelességei, mint azon érdemei miatt, melyeket közéleti tevékenysége, mint híres marosvásárhelyi könyvtára megalapítása által is a hazai tudományosság terén szerzett. A nemes gyűjtőszenvedélynek ez a fényes eredménye eléggé ismeretes nemcsak a hazai, hanem a külföldi tudományosság körében is; annál kevésbbé találunk megemlítést Teleki Sámuel életrajzaiban arról, hogy könyvtárán, ásványtani és képgyűjteményén kívül tekintélyes fegyver- és lovasfelszerelés-gyűjteményt is halmozott fel a könyvtár melletti helyiségekben.

A fegyverek legnagyobb része díszes lőfegyverekből állott, volt közöttük sok pisztoly, flinta, u. n. stutz, török és magyar s más egyéb kardok stb.

A gyűjtemények első lajstroma 1802-ből való, mikor négy ládával érkezett meg egy részük Bécsből és tétettek a vásárhelyiekhez. Maga a kancellár írta alá a jegyzéket azzal a megjegyzéssel, hogy átadta a számtartó gondviselése alá. 1805-ből újabb jegyzék szól a gyűjteményről, a kancellár egyes bejegyzéseivel: «ez az uton velem jár,» «Bécsben vagyon» stb. 1814-ben újból leltározzák a gyűjteményt, mert új számtartóra bízott, de csak azok a darabok szerepelnek a jegyzékben, melyek «az első Inventarium szerint nem találtattak.» Ezek pedig a Bécsben, vagy a család egyik-másik tagjánál levő darabok. 1818-ban új számtartó van, ekkor ismét jegyzékbe foglalják a gyűjtemény minden darabját.

A fegyverek osztályozása mindenik jegyzékben ugyanaz. Mi alább következően az 1805-ki összeírást követtük, melyben a kancellárnak sajátkezü bejegyzései olvashatók. Ezt úgy látszik ő maga pontról-pontra átvizsgálta, sőt valószínűleg a saját tollbamondása alapján készült.

I. Pisztolyok.

1. Egypár három csövű, ezüst készületű, lapos kápájú. 2. Egypár olasz csövű, teknősbéka agyú lapos kápájú, aranyos készületű. 3. Egypár arannyal incrustált, olasz csövű, elefántcsont agyú, sisakos fő kápával. 4. Egypár Cominazzo olasz csövű, virágosan metszett, aczél készületű. 5. Egypár ezüst agyú és ezüsttel borított csövű török pisztoly. 6. Egypár spanyolcsövű, ezüst készületű, horgas kápájú, virágos. 7. Egypár ugyanolyan, kerek kápájú, mely general Barcoé volt. 8. Egypár ezüst készületű, horgas kápájú. Ant. Sebert csinálta Karlsbadban, 200 lépésre szolgál. Hozzávaló flinta, ágy kápával, golyóformával, pormértékkel, tisztító vesszővel. 9. Egypár lüttichi, ezüstös készületű, horgas kápájú. Gen. Laudoné volt. 10. Egypár francia virágos csövű, ezüst készületű, kerek kápájú. Jos. Qualek neve rajta. A gen. Devinsé volt. 11. Egypár olasz csövű, ezüst készületű, kerek kápájú. Rovira csinálta, karabin horoggal. Gen. Devinsé volt. 12. Egypár vont lyukú, ezüst készületű, lapos kápájú. Ant. Szell csinálta Linczben, golyobis formával, pormértékkel (Ez az úton velem jár). 13. Egypár két csőjű, ezüst készületű, horgas kápájú. 14. Egypár olaszcsőjű, ezüst készületű, sasfő kápájú. Gen. Preisé volt. 15. Egypár hosszú csőjű, vasas készületű, horgas kápájú. Az öregebb Kuchenreiter csinálta. 16. Egypár arannyal incrustált csövű, szerszámú és aczélvirágos készületű. U. a. csinálta, 300 lépésre szolgál. 17. Egypár kék csőjű, aranyos virágos készületű, horgas kápájú, Kuchenreiter Jakab csinálta. 18. Egypár lüttichi, kék csőjű, vasas készületű, horgas kápájú. Gen. Alvinczié volt. 19. Egypár aranyozott, rezes készületű, gyökér agyú, Olaszcsövű pisztoly, horgas kápájú. Maffeo Francino csinálta. Herczeg Kaunitzé volt; hozzá való golyobis formával, pormértékkel, tisztító vesszővel. 20. Egypár kék csövű, karlsbadi pisztoly, aranyozott sasfő kápával. 21. Egypár virágos, aranyos, kékesövű, karlsbadi pisztoly, vasas, kerek kápájú, ezüst blattal. General Barcsé volt. 22. Egypár Spirkenpickler, horgas kápájú, rezes pisztoly. 23. Egypár kék, ezüst, virágos csövű, horgas kápájú rezes pisztoly. Klevi csinálta. 24. Egypár rezes kerek kápájú és szerszámú, francia, vont lyukú pisztoly. Guiot csinálta. 25. Egypár karlsbadi Musqueton-pisztoly, aranyozott rezes lapos kápával. 26. Egypár vont lyukú, vasas mordály, kerek kápával. 27. Egypár zsebbe való igen szép anglus mordály. Londonban csinálták, ezüstös horgas kápával. (Ez az uton velem jár.) 28. Egypár igen régi kerek aczélú, kerek agyú, csontos

pisztoly. 29. Egypár közönséges rezes pisztoly. 30. Egypár huszárnak való rezes pisztoly. 31—34 Négy pár detto.

II. Flinták.

1. Egy spanyol flinta, ezüst virágokkal kirakott spanyol aggyal, szerszámmal. 2—3. Két egyforma spanyol csövű, ezüst készületű flinta. G. Althan címerrel. 4. Egy spanyol flinta, arannyal beöntött gyújtó lyukkal, vasas készülettel, spanyol aggyal és szerszámmal. Repoll neve rajta. 5. Más spanyol flinta, rezes spanyol aggyal, szerszámmal. 6. Egy anglus flinta, fekete egész aggyal, rezes készülettel. 7. Egy kétsövű lüttichi flinta, vasas készülettel, hozzá való golyóbis formával, saskörömmel együtt. 8—9. Két egyforma Schrotstutz drót csóvel, 16 szeglető arany gyújtó-lyukkal, aranyozott rezes készülettel. Fruhairt csinálta. 10—11. Két egyforma Schrotstutz Ig. Klein csinálta, ezüstös, virágos csóvel, rezes készülettel. 12. Egy ezüstös damascirt török flinta végig ágyazva, aranyozott rezes készülettel. 13. Egy ezüstös damascirt török flinta, félig ágyazva, rezes sima készülettel. 14. Egy damascirozott rövid török flinta, félig ágyazva, rezes sima készülettel. 15—16. Két egyforma, félig ágyazott rezes flinta, virágos aczéllal Vedelmayr csinálta. 17. Egy félig ágyazott flinta aranyozott réz készülettel. Becker csinálta. 18. Egy félig ágyazott rezes flinta Becker csinálta. 19. Egy útravaló rövid, csinos rezes flinta félig ágyazva. 20. Egy kis flinta, rezes, végig ágyazva Karlsbadban Poltz csinálta. 21—22. Két egyforma félig ágyazott flinta, rezes készülettel. Spirkenbickler csinálta. 23. Egy Spirkenbickler flinta, félig ágyazva, rezes készülettel. 24—27. Négy egyforma Schrotstutz aranyozott, virágos készülettel; Karlsbadban. Poltz csinálta, egész aggyal. 28—29. Két egyforma Schrotstutz, sima aranyos készülettel. Poltz csinálta. 30—31. Két egyforma síma rezes Schrotstutz, Poltz csinálta. 32. Egy szegletes csövű damascirt flinta, spanyol aggyal. 33. Egy ordinarium vadász flinta. 34—35. Két egyforma musqueton karabély, ezüstözött réz készülettel. 36. Egy Lazarino Cominazzo hosszú olasz flinta, vasas készülettel. 37. Egy igen hosszú csövű, virágos fa-agyú, vasvesszőjű régi flinta. 38. Egy szép damascirt csövű, virágos fa-agyú, nagy kaliberű hosszú flinta, kerek szerszámmal. 39. Egy damascirt csövű rézzel kicifrázott agyú Arnot-flinta. 40. Egy régi kerek, nagykaliberű flinta. 41. Egy régi kerek karabély. 42. Egy rezes Poltzbüchse, hozzá való federdrückerrel.

III. Stutzok.

1—2. Két egyforma vont lyukú kerekes, gyöngyházzal és elefántcsonttal kirakva, aranyozott rezes szerszámmal, feltekerő acél kulcsal. 3. Egy kisebb gyöngyház, kerekes Stutz, feltekerő kulcsával. 4—5. Két egyforma rezes agyú Stutz. Jos Planer csinálta, golyóbis formával, töltés mértékkel, tisztító vesszővel. 6. Egy aranyozott virágos rezes Stutz. Taddeus Poltz csinálta. Golyóbis formával, töltés mértékkel, golyóbis vonó, sas-körömmel, tisztító vesszővel és írányozó aufzateczal. 7. Egy sima Tad. Poltz csinálta aranyos rezes, hasonló hozzátartozó 5 drb. készülettel.

IV. Más egyéb fegyverek és pálczák.

1. Egy damascirt török kard ezüst készülettel, mely a Novi Basáé volt, kardszíjjal. 2—4. Három török handsár-kés, egész ezüst hüvelyekben: az egyike nagyobb és kék bársonyos, a más kettő kisebb, egészen ezüsttel borított, egyike klárisal kirakott. damascirozott vassakkal mindenik. 5. Egy handsár-kés német hüvelyben, acél készülettel. 6. Egy handsár-kés német hüvelyben, aranyozott virágos hüvelyben, egy pár belejáró késsel. 7. Egy kis handsár-kés, fekete czapás török ezüstös, sima hüvelyben. 8. Egy ezüstös Hirschfänger. 9. Egy vadkecske szarvú kis úti Hirschfänger. 10. Egy ezüsttel egészen beborított aranyos virágos buzogány, arannyal kivarrott tartójával. 11. Egy brillantirozott acél gála kotzperd. Schvarz csinálta fekete tokban. 12. Egy aranyozott ezüstös régi pallos, veres bársonyos hüvelyben. 13. Egy aranyozott veres francia kard; a Marengónál elesett francia generálisé volt, kardszíjjal. 14. Egy virágosan metszett acél spanyol spádé, négy mordály csővel. 15—16. Két sima, kék zománcos gyászgard. 17. Egy sima acél kis kard, fekete anglus bőrszíjjal. 18. Egy aranyozott rezes kis kotzperd. 19. Egy zománcos aranyos francia acél kotzperd. 20. Egy fekete, gyászhoz való kotzperd. 21. Egy ezüst postasip, fekete selyem, arannyal elegyes kötőjével. 22. Egy angliai Ramsdon perspectiva, ezüstös. General Laudoné volt. 23. Egy kis ezüst török puskaortartó palack-, ezüstös szíjjal. A Novi Basáé volt. 24. Egy halforma, szépen kimetszett, figurás elefántcsont puskaortartó. 25. Egy fagyökér kerek puskaortartó palack, ezüst virágokkal. 26. Egy lapos szárú rezes puskaortartó palack, veres zsinor kötővel. 27. Egy sima egyenes szárú puskaortartó. 28. Egy tengeri csiga rezes vadászkürt. 29. Egy Hirschfänger-

kötő, szarvasbőrből, ezüst csattal. 30. Egy jagernek való bagaria bőrtáska töltésnek való 20 pléhesővel. 31. Két rapir. 32. Három korbács kettő veres, egy fekete. 33. Egy pávatollal kötött kocsis korbács. 34. Egy teknősbéka csont kis pálca, a gombja letörött, bernsteinből van. 35. Egy nagy arany gombos nádpálca, fekete selyem aranyos kötővel. A genuai követé volt. 36. Egy kisebb nádpálca heliotrop gombbal. srófos arany karikába foglalva. 37. Egy kis vékony nádpálca aqua marina gombbal. Srófos arany karikába foglalva. 38. Egy arany gombos nádpálca. Gen. Barcói volt, 39. Egy veres fenyőfa pálca, erdélyi fakó jáspis gombbal. 40. Egy hosszú fekete ébenfa udvari pálca, elefántcsont gomb alól-felül. 41. Egy bőrrel borított fegyveres pálca. 42—43. Két lakkirozott csontgombos pálca, egyik kisebb, másik nagyobb. 44. Egy közönséges rézgombos nádpálca. 45. Egy Laufernek való ezüstözött, nagy, gombos nádpálca, ezüsttel elegyes kék selyem kötővel. 46. Egy tatár nyíl, kéziv halhéjból aranyos veresen feketén lakkirozott. 47. Egy nyiltartó tegez, zöld bársonyos szironnyal kivarrrva, négy nyíl vesszővel. 48. Egy aranyos réz kopia hegy Apaffy Mihály fejedelemé volt. 49. Egy hegyi kristály gombos közönséges nádpálca. 50. Egy fakó bőrtarsoly arannyal varrott, hozzávaló dirib-darab varrott szijjakkal. Rákóczy fejedelemé volt. 51. Egy arannyal varrott veres lóding, hozzá való varrott szijjal. 52—55. Négy rezes huszár kard, viseltes. 56. Egy fekete zománcos hussár kard. 57. Egy kis rezes francia bajonet. 58. Egy magyar kardvas. 59. Három bagaria bőr flinta tokok. 60. Egy aranyos, ezüst kard, arany paszománt kötővel. 61. Egy aranyos, ezüst, gála köveskard, égetett topázzal kirakva, aranyos fekete kötővel. 62. Egy sima ezüst medailonos kard. 63. Egy fillegran munka, ezüst-aranyos gálakard, ezüst-zsinor kötővel, vörös futerálba. 64. Egy brillantozott aczél, gálakard, felkötő lánczczal. 65. Egy más, viselő aczélkard, felkötő lánczczal. 66. Egy virágos aczél, viselőkard, fakó, szijkötővel. 67. Egy török vas útikard, aczélos, német hüvelyben, ezüstdrótos magyar markolattal. 68. Egy kézománczos gyászcard. 69. Egy sima, aczélos, viselőkard. 70. Egy aranyos, bronzirozott nagy kard, török vassal, arannyal kivarrott szijjal, tarsolylyal. A biharvármegyei uniformishoz való. 71. Egy kisebb kerek. 60—70-ig Bécsben vannak. 71. Egy kis kerek puszpángfa puskapornak való palack. 72. Egy fekete damascirozott marokkói horgas szép kardvas, rezes hüvelyben. A keresztje is damaszki vasból van.

V. Lóra való szerszámok.

1. Egy Portai ezüst és arany fonallal tömötten kivarrott caf-rang. Hozzávaló két puska takaróval. 2. Egy török ezüst pléhből készült páncél, színes kövekkel kirakva. 3. Két aranyozott oldalbőr, török nyereghez való. 4. Két pisztolyokra való arannyal varrott bőr. 5. Egy viseltes zöld bársony, régi magyar nyeregtakaró, ezüsttel varrva. A közepe kivágva. 6. Egy igen gazdag ezüst aranyos és nyakra való láncos kantár kék karmasínból, kantárszárral, kivarrott hevederrel, lekötő szíjjal, egy pár veres kengyelszíjjal, zabola nélkül. Hozzá való ezüsttel borított szűgyelővel, farmatringgal. 7. Egy aranyozott kantár, szűgyelő, farmatring veres karmasínból, hozzá való varrott kantárszárral, ezüsttel platirozott zabolával, hevederrel, lekötő szíjjal, kengyelszíjjal és egy cérna hevederhaslóval. 8. Egy fekete angliaibőr, ezüsttel platirozott lószerszám, kantár, szűgyelő, farmatring, springrieme, hozzá való platirozott zabolával, egy pár platirozott kengyelvással, fakó bőr kengyelszíjjal. 9. Egy aranyozott szép zabola külön. 10—12. Három ezüsttel platirozott zabola: ketteje aranyos bonclival; egyike ezüsttel. 13—14. Két trenzli, ezüsttel platirozva. 15. Egy ónos zabola aranyozott bonclival. 16. Egy ónos anglus zabola. 17. Egy pár aranyozott virágos kengyelvas, rézből, magyar szerszámhoz. 18. Egy pár ezüstös aranyozott, virágos kengyelvas, rézből, magyar szerszámhoz. 19. Egy arannyal varrott ezüst skófiúm, gombos, régi kantárszár. 20. Egy régi török farmatring. 21. Egy tarka selyem lekötő szíjj. 22. Egy tarka selyem trenzli szár. 23. Egy kék selyemmel borított lekötő szíjj. 24. Egy veres selyemmel, karmasínnal borított lekötő szíjj. 25. Egy veres selyemmel borított trenzli fék. 26. Egy ezüstös Nohajka teknősbéka csontnyelű. 27. Egy pár török kengyelvas, ónos pléhből; kék selyem kengyelszíjjal. 28. Két karra való vaspléh. 29. Egy pánczélos aranyozott pléhsisak. 30. Egy fél keztű, vas és ezüstös pléhből, a hüvelyke darabjai elvesztek. 31. Egy pálcába való hegyes vas, réz pálcá gombbal. 32. Ezüstös, aranyos, varrott magyar nyereg. Ezüstös és aranyos lóra való szerszámok, kengyelek, zabolák. Ezüsttel és arannyal kivarrott török caf-rang. Arany paszomántok. 33. Egy anglus nyereg, szarvas bőrral bo-tríva, angliai platirozott fekete kantárral, platirozott pár kengyelvással; lekötő és hasló hevederrel, verejték posztóval. 34. Két hegyes tör, egyike aranyos, hüvely nélkül. 35. Két keskeny, hosszú, magyar kardvas, hüvely nélkül, egyike aranyos.

Eddig terjed a jegyzék. Sok értékes darabot tartalmaz. Nevezetes

emberek, Rákóczi, Apafi fejedelmek, az Alvinczi, Laudon és más híres katonák egykori tulajdonai is szerepelnek közöttük. Ma már azonban csak egy nagyon csekély része van meg, bizonyára Bécsbe vitték legértékesebbjeit és az ottani muzeumok tárgyai közé kerültek. De itt Marosvásárhelyt is sok baj érte a gyűjteményt. Leginkább akkor foggyott meg, mikor az 1848—49-iki szabadságharcz ideje alatt a székely nemzetörség között is osztottak ki a fegyverek közül. Gedeon oszt-rák tábornok megszállása alkalmával is nem egy szép darabja kallódhatott el. Pedig a nagy kancellárnak utódai és kivált a gyűjteményeknek mostani birtokosa *Teleki Sámuel gróf a híres afrikai utazó*, kinek sáromberki kastélya maga is a mostani gazdája világutazásai-ból gyűjtött értékesnél-értékesebb tárgyaknak valóságos muzeuma, mind nagy érzékkel rendelkeztek az ily tárgyak megbecsülése iránt.

A saját korában is csak nagy anyagi áldozatokkal, sokszor magas és tágkörű összeköttetésekkel, sok fáradsággal és érzékkel összehordott s nagy becsű darabokban bővelkedő egykori gyűjteménynek azonban fönmaradt jegyzéke is értéket jelent. A fegyvereknek pontos leírása adja meg azt; s az a körülmény, hogy sok helyt a fegyverkészítők Planer, Schvartz, Cominazzo, Arnot, Poltz nevei is föl vannak említve, még fokozza ezt az értéket, úgy hogy a kutatónak hadtörténelmi tekintetben is sok értékes adata kerülhet ki belőle.

Dr. DÉKÁNI KÁLMÁN.